

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 343.13:342.7(043.2)

VIZDOGA DOMNIȚA

**PROPORȚIONALITATEA RESTRÂNGERII UNOR DREPTURI
SAU LIBERTĂȚI ÎN PROCEDURA PENALĂ**

SPECIALITATEA 554.03 – DREPT PROCESUAL PENAL

Rezumatul tezei de doctor în drept

CHIȘINĂU, 2024

Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice și Economice,
Universitatea de Stat din Moldova

Componența Comisiei de doctorat:

Președinte Adriana EȘANU *conferențiar universitar, doctor în drept, USM*

Conducător de doctorat Igor DOLEA *profesor universitar, doctor habilitat în drept, USM*

Referent 1 Alexei BARBĂNEAGRĂ *profesor universitar, doctor habilitat în drept, ULLM*

Referent 2 Artur AIRAPETEAN *conferențiar universitar, doctor în drept, USEM*

Referent 3 Vitalie RUSU *profesor universitar, doctor în drept, USARB*

Susținerea va avea loc la 28 august 2024, ora 10:00, în ședința Comisiei de doctorat din cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice și Economice, Universitatea de Stat din Moldova, adresa: MD 2009, Republica Moldova, mun. Chișinău, str. M. Kogălniceanu 67, bloc 2, aula 119.

Teza de doctorat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Universității de Stat din Moldova și pe pagina web a Agenției Naționale de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare.

Rezumatul a fost expeditat la 10 iulie 2024.

Președintele Comisiei de doctorat

Adriana EȘANU,

conferențiar universitar, doctor în drept

Conducător științific

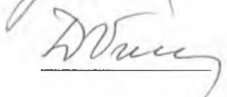
Igor DOLEA,

profesor universitar, doctor habilitat în drept

Autoare

VIZDOGA Domnița

© VIZDOGA Domnița 2024

CUPRINS

REPERE CONCEPTUALE ALE TEZEI.....	4
CONȚINUTUL TEZEI.....	11
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	22
BIBLIOGRAFIE.....	29
LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI.....	31
ADNOTARE.....	32
ANNOTATION.....	33
АННОТАЦИЯ.....	34

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța temei abordate. Drepturile și libertățile omului, precum și obligațiile sale, în orice stat democratic, constituie cea mai importantă instituție socială și politico-juridică, ce are rolul obiectiv de a aprecia gradul de dezvoltare a societății, fiind un indicator al maturității și civilizației sale. De altfel, drepturile și libertățile nu sunt absolute. Tocmai acest fapt, care își găsește expresia în posibilitatea limitării juridice a drepturilor și libertăților, face ca acestea să poată fi realizate în totalitate și cât mai eficient.

Într-un stat de drept, orice restricție nu poate fi înțeleasă decât în favoarea individului. Existența anumitor ingerințe în drepturile și libertățile persoanei derivă în mod obiectiv tocmai din caracteristicile structurii statului; din funcțiile pe care statul trebuie să le îndeplinească, pentru a asigura securitatea și apărarea națională (în anumite condiții, acest lucru se poate rezuma la limitarea libertăților individuale); din acordurile internaționale și din natura socială a regimului de stat, care prevede existența unor măsuri coercitive.

În acest context, problema referitoare la condițiile de admisibilitate a limitării drepturilor fundamentale merită o atenție specială. Necesitatea studierii acestora este determinată de însăși esența drepturilor fundamentale ca măsură a comportamentului admisibil. Pe de o parte, restrângerile previn abuzul de drepturi fundamentale. Libertatea absolută este de neconceput, dată fiind natura biologică, socială și spirituală a omului și necesitatea de a proteja interesele altor persoane, ale societății și ale statului. Pe de altă parte, criteriile analizate reprezintă limitarea atribuțiilor autorităților și agenților publici, care restrâng drepturile fundamentale. Astfel, tema aleasă are drept scop abordarea acestui subiect și servește ca punct de referință pentru fixarea sistemului de valori constituționale, a echilibrului dintre interesele individuale și cele publice.

De aceea, în ciuda diversității politice, economice, etnografice, geografice, sociale, juridice și a altor condiții care caracterizează statele, o asemenea abordare, în legătură strânsă cu creșterea răspunderii individuale, asigură conjugarea ordinii sociale și a libertății persoanei, inclusiv în procesul penal.

Exercițiul drepturilor fundamentale poate fi restrâns, iar posibilitatea și limitele unor astfel de restricții, chiar și în scopul protejării valorilor recunoscute constituțional, legiuitorul le-a stabilit nu în mod arbitrar, ci în conformitate cu criteriile prevăzute în Constituție.

Evaluarea admisibilității și profunzimii limitării drepturilor fundamentale este unul dintre cele mai importante și sensibile domenii, fiind în atenția Curții Europene, a Curții Constituționale și a legiuitorului. Mijlocul principal al acestei evaluări este principiul proporționalității, ce este constituit

din mai multe criterii pe care, la modul general, este obligat să le respecte legiuitorul în procesul de legiferare și care, în condițiile legii, urmează a fi evaluate de Curtea Constituțională, pentru a elimina riscurile limitării neproportionale a drepturilor și a libertăților omului.

Încadrarea temei în preocupările internaționale, naționale, zonale, ale colectivului de cercetare și în context inter- și transdisciplinar. Potrivit art.2 alin. (1) din Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte¹, s-a convenit asupra „respectării principiilor democratice, a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, astfel cum sunt proclamate în Declarația Universală a Drepturilor Omului și definite în Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, în Actul final de la Helsinki din 1975 al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, precum și în Carta de la Paris pentru o nouă Europă din 1990 (...)”, iar art 12 alin.(3), printre obiective instituie: „Respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale va ghida toate activitățile de cooperare în domeniul libertății, al securității și al justiției”.

Uniunea Europeană, preluând și dezvoltând normele din instrumentele internaționale privind drepturile omului, și-a asumat întreaga responsabilitate pentru constituirea unei comunități sigure în beneficiul cetățenilor săi și, în acest scop, a elaborat numeroase directive și regulamente menite să reglementeze cât mai eficient posibil natura complexă a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Întrucât integrarea în Uniunea Europeană este un obiectiv național de importanță majoră, armonizarea legislației Republicii Moldova cu normele dreptului Uniunii Europene este un factor determinant și indispensabil pentru realizarea cu succes a acestuia. Experiența noilor state membre ale Uniunii Europene demonstrează că, pentru a deveni membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, sunt necesare nu doar măsuri politice și economice, ci și, în principiu, o revizuire fundamentală a sistemului legislativ pentru a-l alinia la cerințele minime prevăzute în actele juridice care constituie *acquis*-ul comunitar.

Potrivit Anexei 2 la Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025², Direcția strategică II Accesul la justiție și calitatea actului de justiție, Obiectivul 2.1. Îmbunătățirea accesului la justiție și a sistemului de protecție a drepturilor omului în sectorul justiției, se urmărește îmbunătățirea mecanismelor care

¹ Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. [online] [citat: 02.04.2024]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/sites/default/files/acordul-de-asociere-rm-ue.pdf>

² Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025. [online] [citat: 02.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro

facilitează accesul la justiție prin asigurarea stabilității și clarității legii penale, context în care se impune stabilirea criteriilor pentru analiza informațiilor cu privire la aplicarea măsurilor preventive privative de libertate și analiza periodică a informației cu privire la aplicarea acestor măsuri în vederea asigurării respectării efective a dreptului la libertate, precum și simplificarea și eficientizarea procedurilor judiciare.

În textul art. 54 alin. (1), (2) și (4) din Legea Fundamentală se prevede că „în Republica Moldova nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri, decât celor prevăzute de lege, ce corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, a ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și a infracțiunilor, al protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, al împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Restrângerea trebuie să fie *proporțională cu situația care a determinat-o* și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății”. Subliniem că alin. (3) al aceluiași art. 54 din Constituția Republicii Moldova stipulează: „Prevederile alineatului (2) nu admit restrângerea drepturilor proclamate în articolele 20-24”, articolele respective consacrand accesul la justiție (art. 20), prezumția nevinovăției (art. 21), neretroactivitatea legii (art. 22), dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art. 23) și dreptul la viață și la integritate fizică și morală (art. 24), iar în sistemul CoEDO, dreptul de acces la justiție este susceptibil unei îngrădiri legitime în condițiile neatingerii a înseși esenței dreptului restricționat și satisfacerii exigenței de proporționalitate.

În privința restricționării dreptului individual la libertate și siguranță, art. 25 alin. (2)-(5) din Constituție prevede că percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege. Cu privire la restricționarea inviolabilității domiciliului, art. 29 alin. (2)-(4) din Legea supremă stipulează că inviolabilitatea domiciliului poate fi încălcată doar pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești; pentru înlăturarea unei primejdii ce amenință viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane; pentru prevenirea răspândirii unei epidemii. Perchezițiile și cercetările la fața locului pot fi ordonate și efectuate numai în condițiile legii. Perchezițiile în timpul nopții sunt interzise, în afară de cazul unui delict flagrant.

Pe cale de consecință, conchidem că, deși Constituția Republicii Moldova nu consacră natura juridică și criteriile aplicabilității principiului proporționalității, ea îl enunță expres și reglementează condițiile speciale care autorizează imixtiunile legitime, necesare și proporționale ale autorităților în exercițiul drepturilor și libertăților inalienabile ființei umane.

Principiul proporționalității trebuie văzut în calitate de instrument pentru rezolvarea preferențială a conflictelor între două drepturi subiective, între o normă care consacră drepturi și libertăți, pe de o parte, și un interes public, pe de altă parte, sau între un interes individual și unul public.

Este important să se aibă în vedere că rezultatul generat ca urmare a exercițiului măsurilor luate nu trebuie să fie mai opresiv decât avantajele scontate, ceea ce înseamnă că trebuie respectată formula: „cu cât mai avansată este măsura care afectează bunăstarea individuală, cu atât mai fundamentate trebuie să fie temeiurile care vor sta la baza imixtiunii”.

Intensificarea eforturilor de asigurare a acestor deziderate constituie una dintre direcțiile prioritare ale politicii penale a Republicii Moldova.

În doctrina dreptului procesual penal, problema proporționalității restrângerii unor drepturi sau libertăți, într-o anumită măsură, a fost obiectul de studiu al cercetătorilor. Doctrinariii care au abordat tema pusă în discuție sunt teoreticieni consacrați, ca dnii Dolea I., Roman D., Osoianu T., Covalciuc I., Glavan B. ș.a. (Republica Moldova); Andreescu M., Slăvoiu R., Bîrsan C., Udriou M., Pivniceru M.-M., Papuc T., Tudoran M.-V., Bogan D. ș.a. (România); Федоров И. З., Шумилов А. Ю., Подмарев А. А., Устимов М. А., Утарбаев А. К. (Federația Rusă); Dworkin R., Henckels K., Alexy R., Barak A. (SUA); Grimm D. (Canada); Boulouis J. (Franța) ș.a.

Este de menționat că lucrările acestor autori, dar și altele, vor constitui baza teoretică a cercetării. Publicațiile în cauză, realizate într-o perioadă relativ recentă, reprezintă studii aprobate și apreciate de comunitatea științifică. Ele au asigurat un suport substanțial în demersul științific privind proporționalitatea restrângerii unor drepturi sau libertăți în procedura penală. Totodată, apreciem că abordările acestui subiect au fost realizate, în principal, cu ocazia elaborării unor teze de doctorat în domeniul dreptului internațional public, dar și cu prilejul elaborării articolelor teoretico-practice pentru conferințe științifice sau reviste de specialitate. Atenția asupra proporționalității limitării drepturilor și libertăților nu a fost reținută aparte, ci în raport cu alte categorii și instituții procesuale.

Din considerentele relevate *supra*, se prezintă ca absolut necesară efectuarea unei cercetări complexe a proporționalității restrângerii exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți în procedura penală, suprapunerea acesteia cu practica existentă și formularea de propuneri sistematice pentru optimizarea corespunzătoare nu doar a dispozițiilor legale, dar și a practicii de aplicare.

Scopul lucrării constă în realizarea unei cercetări complexe a principiului proporționalității și a mecanismului de aplicare a lui la restrângerea unor drepturi sau libertăți în procedura penală.

Obiectivele propuse în teză rezidă în:

- determinarea conținutului conceptului de *proporționalitate* ca bază a ideilor despre justiție în diferite curente filosofice;
- cercetarea apariției și dezvoltării conceptului proporționalității ca un principiu fundamental de drept;
- analiza instrumentelor internaționale și regionale în materie de proporționalitate și a mecanismelor care o pun în acțiune;
- stabilirea corelației între principiul proporționalității și alte principii fundamentale;
- identificarea ingerințelor justificate în dreptul la viață privată, corespondență și domiciliu prin realizarea procedurilor probatorii în cauza penală;
- analiza garanțiilor drepturilor persoanei din perspectiva principiului proporționalității în procesul de efectuare a unor proceduri probatorii, dar și la reținerea persoanei bănuite de comiterea infracțiunii, la aplicarea măsurilor preventive privative de libertate și a altor măsuri de constrângere procesual-penală;
- cercetarea practicii de aplicare a testului de proporționalitate în spețe concrete și demonstrarea, în baza studiului empiric, că testul de proporționalitate nu este o ficțiune juridică, acesta fiind utilizat de către instanțele naționale;
- formularea recomandărilor menite să eficientizeze practica judiciară și să compatibilizeze instrumentariul procesual-penal în domeniu cu exigențele prevederilor art. 54 din Constituția Republicii Moldova, ale hotărârilor Curții Constituționale și cu jurisprudența relevantă a CtEDO.

Ipoteza de cercetare. Dacă vor fi determinate bazele științifice ale proporționalității, identificate criteriile testului de proporționalitate la desfășurarea acțiunilor și la luarea măsurilor prin care sunt limitate drepturile și libertățile fundamentale, dacă se va elabora și fundamenta teoretic și praxiologic necesitatea care să justifice ingerințele și caracterul adecvat al măsurilor luate cu ocazia desfășurării procesului penal în scopul descoperirii infracțiunilor, identificării faptuitorilor și administrării probelor, atunci aplicarea testului de proporționalitate va spori garanțiile procesual-penale ale drepturilor și libertăților fundamentale.

Sinteza metodologiei de cercetare și justificarea metodelor de cercetare alese. Teza de doctorat a fost elaborată prin punerea în acțiune a unui ansamblu de metode și procedee științifice, în special: *metoda istorică* (examinarea instituțiilor recunoscute și active în diferite perioade pe teritoriul Republicii Moldova); *metoda sistematică* (analiza concomitentă a sistemului de norme care determină

principiul proporționalității, precum și a sistemului de norme care conturează ingerințele în unele drepturi și libertăți); *metoda comparației* (o problema foarte importantă este legată de variabilele care sunt luate în calcul, adică de acele dimensiuni care interesează din punctul de vedere al explicației/înțelegerii fenomenului; identificarea comparativă a unor dispoziții normative adoptate în diferite state și raportarea acestor sisteme la o bază fixă – legislația Republicii Moldova, în context de reglementare, interpretare și aplicare); *metoda logică* (aplicarea raționamentului, adică utilizarea procedurilor de analiză a premiselor și de redare a concluziei prin silogism); *metoda textuală* (admiterea interpretărilor gramaticale pentru perceperea sensului direct și nemijlocit al unor noțiuni utilizate); *metoda analizei documentelor* (pentru colectarea de date cantitative și calitative: găsim, evaluare, selectare, verificare); *studiul de caz* (în particular, studii de caz descriptive și explicative) etc.

Baza empirică a cercetării este constituită din jurisprudența relevantă a CtEDO, a Curții Constituționale a Republicii Moldova, a Curții Constituționale a României, din spețe din jurisprudența instanțelor de judecată. În conținutul lucrării au fost reflectate și analizate actele procedurale ale procurorilor, judecătorilor de instrucție, ale instanțelor de recurs din materialele cauzelor penale.

Noutatea științifică este argumentată prin faptul că principiul proporționalității, deși se întâlnește frecvent în jurisprudența CtEDO, fiind un principiu clasic de drept, totuși există puține lucrări științifice care ar oferi o viziune largă asupra esenței și naturii sale juridice. Cercetarea genezei principiului proporționalității este necesară în context teoretic, fiind studiate bazele formării ideilor filosofice și juridice ale acestui principiu, prin care căpătăm răspuns la întrebările „Ce este principiul proporționalității?”, „De unde provine acesta?” și „Care este încărcătura acestei reguli fundamentale?” în raport cu reținerea persoanei, luarea măsurilor preventive privative de libertate, a anumitor măsuri de constrângere procesual-penală și cu ocazia desfășurării procedurilor probatorii.

Prezenta teză vine să completeze studiile întreprinse anterior în domeniu, evidențiindu-se unele tendințe și aspecte noi de dezvoltare a științei dreptului procesual penal, specifice pentru etapa actuală de dezvoltare a societății.

Amintim că din 2012, Codul de procedură penală al RM a suferit modificări și completări esențiale, care vizează măsurile preventive, alte măsuri procesuale de constrângere, dar și procedurile probatorii, inclusiv activitatea specială de investigații – domenii în care se produc ingerințe în drepturile și libertățile fundamentale, or, este important să se clarifice care este profunzimea admisibilă care să asigure proporționalitatea.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Deși principiul proporționalității este aplicat în jurisprudența CtEDO, totuși există relativ puține lucrări în care ar fi fost definit principiul dat, ar fi fost determinate esența și natura sa juridică. Prezenta cercetare, pe lângă dezvoltarea istorică a conceptului de *proporționalitate*, îi dezvăluie natura sa juridică și cea filosofică, prezintă detaliat care ar trebui să fie acțiunea proporționalității în vederea asigurării raportului echilibrat între mijloacele folosite și scopul legitim urmărit cu ocazia realizării procedurilor legale, în scopul administrării probelor în procesul penal și al limitării libertăților la aplicarea măsurilor de constrângere procesual-penală.

Rezultatele științifice vor fi utile în procesul de legiferare; în activitatea practică a judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și avocaților; în procesul didactic, de formare inițială și continuă a specialiștilor în domeniu.

Cele menționate atestă că vectorul cercetărilor noastre nu este întâmplător, iar tematica respectivă rămâne în continuare actuală și prezintă interes atât teoretic, cât și practic.

Aprobarea rezultatelor. Rezultatele investigațiilor efectuate au fost prezentate la conferințele științifice naționale și internaționale, inclusiv peste hotare, și reflectate în articolele științifice.

Publicațiile la tema tezei. La tema tezei de doctorat au fost publicate 9 lucrări științifice.

Volumul și structura tezei: 205 pagini text de bază ce cuprinde: introducerea, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 375 titluri; declarația privind asumarea răspunderii; CV-ul autoarei.

Cuvinte-cheie: proporționalitate, viață privată, libertate individuală, ingerință, restrângere.

CONȚINUTUL TEZEI

Capitolul 1, intitulat *Analiza situației în materia proporționalității restrângerii unor drepturi sau libertăți fundamentale în procedura penală*, conține o trecere în revistă a materialelor științifice la tema tezei de doctorat publicate în Republica Moldova și România, dar și în alte state, precum Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Franța ș.a.

Concepțiile și punctele de vedere, formulate de cercetătorii Dolea I., Roman D., Osoianu T., Covalciuc I., Glavan B. ș.a. (Republica Moldova); Andreescu M., Slăvoiu R., Bîrsan C., Udroiș M., Pivniceru M.-M., Papuc T., Tudoran M.-V., Bogan D. ș.a. (România); Федоров И. З., Шумилов А. Ю., Подмарев А. А., Устимов М. А., Утарбаев А. К. (Federația Rusă); Dworkin R., Henckels K., Alexy R., Barak A. (SUA); Grimm D. (Canada); Boulouis J. (Franța) ș.a., au fost analizate în conținutul tezei de doctorat, constituind un suport temeinic în avansarea investigației și formularea viziunilor și a concluziilor ulterioare.

Totodată, se constată că sursele de specialitate din Republica Moldova în domeniul proporționalității restrângerii unor drepturi sau libertăți în procedura penală nu sunt suficiente pentru cercetarea complexă a acestui subiect. Or, patrimoniul doctrinar autohton înregistrează o lipsă semnificativă de lucrări științifice în acest domeniu, iar acțiunea principiului proporționalității cu ocazia limitării unor drepturi sau libertăți în cursul procesului penal nu a făcut obiectul unor studii științifice, decât tangențial.

Urmare a examenului efectuat, a fost stabilit gradul de investigație a temei tezei de doctorat, a fost formulată problema științifică de importanță majoră, soluționată prin demersul științific realizat și trasate obiectivele cercetării.

Capitolul 2, intitulat *Generalități privind principiul proporționalității și elementele acestuia*, este consacrat: *Definirii, sorgintei, conceptului și conținutului principiului proporționalității; Corelației dintre principiul proporționalității și unele principii fundamentale; Principiului proporționalității în reglementările instrumentelor juridice ale Uniunii Europene; Concluziilor la Capitolul 2.*

A fost accentuat faptul că proporționalitatea reprezintă un principiu clasic de drept, ce parcurge întregul sistem, regăsindu-se atât la baza unor norme separate, cât și în întregi instituții juridice. Acesta presupune că oricare decizie sau măsură adoptată de organele abilitate urmează să se bazeze pe o justă și echitabilă evaluare a faptelor, pe o echilibrare adecvată a intereselor implicate, precum și pe o selectare coerentă a mijloacelor și mecanismelor care urmează a fi utilizate în vederea atingerii unui

scop predefinit. Proportionalitatea poate fi analizată ca rezultatul combinării a trei elemente: decizia luată, finalitatea acesteia și situația de fapt căreia i se aplică.

Ideea de proporționalitate în relația stat – cetățean a fost analizată în lucrările lui W. von Humboldt, care considera că „statul ar trebui să se abțină complet de la încercările de a influența direct sau indirect moravurile și caracterul națiunii, dacă aceasta nu este o consecință firească și inevitabilă a celorlalte măsuri absolut necesare; tot ceea ce contribuie la atingerea acestui scop – în primul rând, supravegherea instruirii speciale, instituțiile religioase etc. – toate acestea trebuie să fie complet în afara limitelor competenței sale”³. Prin urmare, statul nu poate limita excesiv drepturile și libertățile cetățenilor săi, chiar dacă aceste măsuri urmăresc asigurarea unei bunăstări a societății, or, amestecul excesiv al statului în viața privată a cetățenilor ar fi inacceptabil.

Interpretările filosofice la diferite etape ale dezvoltării civilizației umane ale lui Pitagora, Platon, Aristotel, Cicero, Confucius, Toma de Aquino, J.J Rousseau, Montesquieu, Immanuel Kant, John Locke ș.a. referitoare la proporționalitate sunt cele mai diferite, cert însă rămâne faptul că ea a fost întotdeauna văzută ca o parte indispensabilă a „virtuții” și „dreptății”, inclusiv a dreptății ordinii sociale.

Proportionalitatea ca element al conceptului de *justiție* este la fel de veche ca și modelul unei societăți organizate. Filosofii au probat necesitatea asigurării cerinței proporționalității ca o condiție a justiției în sfere de relații precum distribuția bunurilor (valori materiale și nemateriale); condamnarea pentru o infracțiune; utilizarea forței în autoapărare, inclusiv în relațiile internaționale (în caz de acțiuni armate); ingerințele puterii în viața individului și a societății⁴.

Istoria afirmării principiului proporționalității în calitate de criteriu pentru admisibilitatea măsurilor de constrângere a statului și a ingerințelor în drepturile omului se întoarce la legea poliției din Prusia din secolul al XIX-lea. Subiectul legislației poliției a acoperit stabilirea și protecția securității interne, inclusiv „măsuri privind bunăstarea spirituală (îngrijirea educației, corectarea moralei etc.)”⁵. Din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Prusia se conturează, treptat, elementele unui stat de drept (*Rechtsstaat*) sau, mai exact, al unui stat guvernat de legi. Dacă mai devreme acțiunile statului erau considerate legale, chiar dacă nu erau reglementate, cu timpul, s-a

³ ГУМБОЛЬДТ, В. *Язык и философия культуры*. Москва: Прогресс, 1985, с. 86–87

⁴ **VIZDOGA, D.** Conținutul filosofic al principiului proporționalității. În: *Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”*, Ediția a IX, Cahul, 03 iunie 2022, p.142-148. [online] Disponibil: http://conference-prospects.usch.md/files/archive/2022/Volumul_IX-Part_1_2022.pdf

⁵ МАЛИНОВСКАЯ, В.М. Особенности развития науки административного права в Германии. В: *Право и управление. XXI век*. 2017. № 1 (42), с. 52.

acceptat ideea că „orice acțiune a autorităților ar trebui să fie permisă în mod explicit de lege și să nu depășească ceea ce este necesar pentru atingerea scopurilor urmărite”⁶.

Se consideră, pe de o parte, că poliția avea dreptul să întreprindă acțiunile necesare pentru a preveni orice pericol ori atingere la siguranța publică, pe de alta, viața, libertatea și proprietatea persoanei trebuiau protejate de intruziunile abuzive ale poliției. În practica instanțelor administrative din Prusia, principiul proporționalității a fost aplicat în contextul unei analize formale a scopurilor urmărite de poliție și alte autorități ale administrației publice și a mijloacelor utilizate în acest sens. Scopurile se cereau a fi prevăzute de lege, iar mijloacele utilizate trebuiau să fie adecvate și necesare pentru a le atinge. Alegerea mijloacelor a fost condiționată de eficacitatea lor, context în care se punea sarcina restrângerii minimum posibilă a drepturilor omului. Astfel, aplicarea principiului proporționalității a fost limitată doar la primele trei elemente ale testului clasic pentru proporționalitate – prin verificarea legalității, a scopului urmărit de autorități și a adecvării (adecvării și inadecvării) mijloacelor alese pentru a-l atinge⁷.

S-a ajuns la concluzia că principiul proporționalității s-a dezvoltat treptat, în paralel, în două accepțiuni: filosofică și juridică, respectivele procese influențându-se reciproc, fiind interdependente. În consecință, proporționalitatea a devenit unul dintre fundamentele sistemului constituțional al majorității statelor democratice moderne.

Fiind analizată corelația principiului proporționalității cu unele principii fundamentale, au fost punctate elementele de interconexiune cu principiul legalității, al asigurării drepturilor, libertăților și demnității umane, cu principiul subsidiarității și cel al oficialității.

Pornind de la ideea că, în acord cu standardele universale și europene privind drepturile omului, statele occidentale s-au angajat să respecte, să protejeze și să promoveze statutul juridic al persoanei în interiorul frontierelor lor, respectiv se prevede dreptul de a face uz de anumite limitări sau restrângeri, însă aceste imixțiuni trebuie să fie prevăzute de lege și să fie necesare pentru protecția securității publice, a bunelor moravuri sau a drepturilor și libertăților fundamentale ale altora. S-a constatat că respectivele ingerințe sunt admise doar în scopurile pentru care au fost prevăzute, să fie legale și *proporționale* cu nevoia specifică pentru care au fost create și să nu fie impuse pentru scopuri discriminatorii sau aplicate într-un mod discriminatoriu.

⁶ КОЭН-ЭЛИЯ, М., ПОРАТ, И. Американский метод взвешивания интересов и немецкий тест на пропорциональность: исторические корни. В: *Сравнительное конституционное обозрение*. 2011. № 3 (82), с. 64–65.

⁷ **VIZDOGA, D.**, Proporționalitatea îngrădirii libertății individuale potrivit Codului de procedură penală al Republicii Federale Germania. În: *Conferința Științifică Internațională „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor”*, 9 octombrie 2020, Bălți, p.284

S-a dedus că, în jurisprudența sa constantă, CtEDO a dezvoltat criteriile aplicabile la evaluarea *proporționalității*, la care a atribuit: a) *Măsuri existente/măsuri propuse* - criteriu care solicită corelarea cu categoria necesității, în sensul direct. Pentru aprecierea necesității unei măsuri propuse, prin înlocuirea sau completarea măsurii în vigoare, se impune, mai întâi de toate, justificarea eficienței (randamentului) măsurii puse în aplicare în raport cu cea propusă. În cazul în care măsura propusă se consideră a fi conformă criteriului necesității, urmează aprecierea sub aspect de proporționalitate prin evaluarea scopului legitim urmărit și necesitatea socială imperioasă a dreptului la viața privată a persoanei; b) *Domeniul de aplicare* - este posibil să se refere la numărul de persoane asupra cărora se răsfrânge măsura, la dimensiunea informațiilor colectate sau la perioada în care vor fi păstrate aceste informații. Sfera de aplicare poate să cuprindă toate aceste elemente sau doar pe unele dintre ele, în funcție de natura măsurii în cauză; c) *Garanții* - în context, termenul „garanții” prezintă o importanță aparte și poate include, de exemplu, acțiuni întreprinse pentru a limita domeniul de aplicare a unei măsuri sau pentru a preciza când sau cum poate fi realizată. Totodată, poate implica necesitatea de a lua o altă soluție obiectivă înainte de a aplica respectiva măsură într-un anumit context. Garanțiile pot acoperi, de asemenea, posibilele căi de atac disponibile pentru orice persoane în legătură cu măsura în cauză sau cu efectele acesteia și limitele în care acestea pot fi exercitate; d) *Natura ingerinței* - poate include tipul de informații colectate, contextul în care măsură urmează să fie aplicată sau natura activității care face obiectul măsurii; e) *Gravitatea nevoii sociale imperioase și a lezării sau a prejudiciului conex sau a efectului asupra publicului* - întrucât natura ingerinței, inclusiv tipurile de activitate afectată sau de informații colectate, constituie argumente relevante, la fel trebuie să fie și natura nevoii sociale imperioase la care trebuie să se răspundă. Cu cât este mai severă problema și/sau cu cât este mai mare, mai gravă și mai semnificativă dauna sau prejudiciul la care ar putea fi expusă societatea, cu atât este mai justificată ingerința.

Se conchide că în ciuda tuturor problemelor asociate cu punerea sa în aplicare, principiul proporționalității rămâne universal, iar testul de proporționalitate este, în continuare, o procedură și o metodologie de raționament judiciar, utilizată pe scară largă în soluționarea disputelor privind drepturile omului.

Capitolul 3 pune în discuție ***Proporționalitatea restrângerii unor drepturi sau libertăți prin realizarea procedurilor probatorii în cauza penală***, cu referire, în special la: *Proporționalitatea efectuării măsurilor speciale de investigații; Testul proporționalității la efectuarea percheziției și a ridicării de obiecte și documente; Proporționalitatea restrângerii unor drepturi și libertăți cu ocazia efectuării altor proceduri probatorii*, încheindu-se cu concluziile la Capitolul 3.

Se insistă asupra atenției deosebite pe care o necesită modul în care legiuitorul aplică principiul proporționalității, context în care îngrădirea drepturilor fundamentale în cadrul activității speciale de investigații este o posibilitate prevăzută de legea privind exceptarea temporară și proporțională de la exercițiul anumitor drepturi și libertăți ale omului, realizate în temeiul prevederilor art. 135-138¹² CPP.

Măsurile speciale de investigații sunt diferite de mijloacele tradiționale de cercetare, în special, prin faptul că utilizează tehnologii și tehnici secrete specifice. Din aceste considerente, se impune un echilibru între interesul de a descoperi infracțiunile, inclusiv cele transnaționale organizate și sarcina de a le preveni, pe de o parte, și necesitatea de a respecta drepturile și libertățile atunci când se utilizează tehnici speciale de investigare, pe de altă parte. În majoritatea statelor, colectarea de probe prin intermediul acestor tehnici este condiționată de stabilirea prin lege a unor garanții împotriva potențialelor abuzuri ale puterii.

Una dintre condițiile cumulative pentru autorizarea măsurilor speciale de investigații, conform prevederilor art. 20, alin. (3) din *Legea privind activitatea specială de investigații*, o constituie „justificarea imposibilității realizării sarcinilor prezentei legi pe altă cale, necesitatea și proporționalitatea efectuării măsurii speciale de investigații și rezultatul scontat”, iar temei pentru încetarea activității speciale de investigații este, conform prevederilor art. 20, alin. (10) din aceeași lege, „încălcarea disproporționată ori în mod vădit a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor”.

Conștientă fiind de pericolul subminării democrației, invocându-se apărarea acesteia, CtEDO a afirmat că Statele părți nu pot, în numele luptei împotriva spionajului sau terorismului, să adopte orice fel de măsuri pe care le consideră necesare, impunându-se garanții suficiente împotriva abuzului (cauza *Klass ș.a. vs. Germania*, Hotărârea din 6 septembrie 1978)⁸.

În ceea ce privește interceptarea comunicațiilor, Curtea a reținut că acestea vor constitui atât o restrângere a dreptului la viață privată, cât și o restrângere a secretului corespondenței⁹. În special, în cauza *Malone vs. Marea Britanie*, Curtea a constatat o încălcare a Convenției, întrucât măsura de supraveghere tehnică a interceptării comunicațiilor nu era prevăzută la acel moment de legislația britanică¹⁰. Un alt element deosebit de important în respectarea dreptului la viață privată este ca legea

⁸ TUDORAN, V. M. Teoria și practica interceptărilor și înregistrărilor audio sau video judiciare. București: Ed. Universul Juridic, 2012., p. 62-63; VOLONCIU, N., BARBU, A. *Codul de procedură penală comentat. Art. 62-135. Probele și mijloacele de probă*. București: Ed. Hamangiu, 2007., p. 145.

⁹ Hotărârea CtEDO în cauza *Halford vs. Marea Britanie* din 25 iunie 1997, cererea nr. 20605/92, § 44 [online] [accesat 11.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58039>; Hotărârea CtEDO în cauza *Weber și Saravia vs. Germania*, din 29 iunie 2006, cererea nr. 54934/00, § 77 [online] [accesat 10.06.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76586>

¹⁰ Hotărârea CtEDO în cauza *Malone vs. Marea Britanie*, din 02 august 1984, cerere nr. 8691/79, § 68 [online] [accesat 11.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57533>

să fie clară și previzibilă, mai ales în cazul măsurilor de supraveghere tehnică¹¹. Totodată, măsura va trebui să fie proporțională cu scopul legitim urmărit, precum a fost considerată păstrarea, într-un registru al poliției, a unor informații privind amenințările cu bombă împotriva unei persoane¹².

Curtea Europeană a constatat, în materia respectării dreptului la corespondență, că ingerința în respectarea acestui drept nu este necesară într-o societate democratică sau *proporțională* cu scopul urmărit, în situații cum ar fi: interceptarea corespondenței cu avocatul, în care erau denunțate abuzurile autorităților penitenciarului din timpul detenției¹³, reținerea corespondenței adresate de avocat clientului său, în care îl sfătuia să uzeze de dreptul de a nu da nicio declarație, întrucât această atitudine procesuală ar fi mai avantajoasă¹⁴, respingerea cererii de a corespunde cu un avocat, în vederea promovării unei acțiuni civile, în scopul garantării drepturilor prevăzute de art. 6 din Convenția Europeană¹⁵, ștergerea din corespondența trimisă de o persoană privată de libertate de către judecătorul de instrucție a unor pasaje ce cuprindeau remarci injurioase sau glume la adresa personalului locului de deținere.

Per a contrario, în cauza *Erdem vs. Turcia*¹⁶, Curtea de la Strasbourg a considerat că ingerința în dreptul la corespondență al unei persoane private de libertate, suspectată de a fi afiliată la o organizație teroristă, dispusă de un magistrat independent, ce nu avea atribuții în legătură cu faza de urmărire penală, reprezintă o măsură necesară într-o societate democratică și care este *proporțională* cu scopul urmărit: securitatea națională, apărarea ordinii publice și prevenirea săvârșirii de infracțiuni, întrucât, chiar și în aceste condiții, persoanei private de libertate nu-i era interzis contactul cu avocatul său, căruia îi putea comunica pe cale orală conținutul corespondenței¹⁷.

Inviolabilitatea domiciliului este asigurată de normele de procedură penală, care garantează că perchezițiile, cercetările domiciliului, cercetarea la fața locului, ridicarea de obiecte și documente și alte acțiuni pot fi ordonate și efectuate în baza unui mandat judiciar. În încheierea judecătorească de

¹¹ Hotărârea CtEDO în cauza *Kruslin vs. Franța*, din 24 aprilie 1990, cerere nr. 11801/85, § 36 [online] [accesat 18.05.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626>

¹² Hotărârea CtEDO în cauza *Segerstedt-Wiberg ș.a. vs. Suedia*, din 06 iunie 2006, cererea nr. 62332/00, § 88-89 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75591>; SUIAN, M. Perspectiva respectării dreptului la viață în contextul utilizării metodelor speciale de supraveghere sau cercetare. În: *Curierul Judiciar*. 2021, nr. 11., p. 650.

¹³ Hotărârea CtEDO în cauza *Ekinici și Akalin vs. Turcia*, din 30 ianuarie 2007, cererea nr. 77097/01 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-2923>

¹⁴ Hotărârea CtEDO în cauza *Schonenberger și Durmaz vs. Elveția*, din 20 iunie 1998, cererea nr. 11368/85 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57575>

¹⁵ Hotărârea CtEDO în cauza *Golder vs. Marea Britanie*, din 21 februarie 1975, cerere nr. 4451/70 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>

¹⁶ Hotărârea CtEDO în cauza *Erdem vs. Germania*, din 05 iulie 2001, cererea nr. 38321/97 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59560>

¹⁷ VODĂ, A. Dreptul la viață privată și de familie în jurisprudența CEDO. În: *Pro Lege*, nr. 4/2010, p. 200-201.

autorizare urmează să se menționeze excepțiile admise de art.8 CoEDO, să se indice articolul din Codul de procedură penală care admite ingerința și condițiile în care aceasta este admisă. Astfel, se va justifica legalitatea ingerinței, context în care judecătorul de instrucție urmează să indice data pornirii urmăririi penale, articolul din Codul penal imputat, persoana bănuită sau învinuită și orice alte date relevante, care vor confirma scopul legitim al imixtiunii. O cerință importantă este motivarea imposibilității desfășurării normale a procesului fără efectuarea măsurii care urmează a fi autorizată. Implicit, judecătorul va trebui să motiveze necesitatea într-o societate democratică și proporționalitatea ingerinței.

S-a stabilit că internarea învinuitului într-o instituție medicală sau psihiatrică în regim de staționar pentru supraveghere, în condițiile efectuării expertizelor corespunzătoare, nu reprezintă altceva decât „o restrângere a dreptului la libertate și inviolabilitate” și, prin urmare, măsura luată trebuie să fie justificată prin prisma proporționalității.

Se argumentează că principiul proporționalității, raportat la limitarea drepturilor și a libertăților fundamentale în procesul desfășurării unor procedee probatorii, are în vedere următoarele: 1) măsurile (mijloacele) de îngrădire a drepturilor și libertăților fundamentale trebuie să fie strict determinate de scopuri constituționale; 2) măsurile și mijloacele de îngrădire aplicate să urmărească apărarea valorilor sociale; 3) măsurile și mijloacele restrictive nu trebuie să fie mai severe decât este necesar; 4) nivelul de îngrădire a unui anumit drept trebuie să corespundă scopului pentru care a fost instituită restricția; 5) restricția nu poate atenta la conținutul de bază al dreptului, să-i denatureze esența, să împiedice realizarea acestuia; 6) măsurile și mijloacele de limitare a drepturilor și libertăților nu pot conduce la intruziuni neproporționale, excesive și redundante.

În Capitolul 4, intitulat ***Ingerințe justificate în dreptul la libertate individuală a persoanei prin luarea măsurilor preventive și a altor măsuri de constrângere procesual-penală***, sunt temeinic analizate aspectele referitoare la: *Testul proporționalității la luarea măsurii reținerii; Proporționalitatea în aplicarea măsurilor preventive; Proporționalitatea aplicării altor măsuri procesuale de constrângere*. Se încheie cu concluziile la Capitolul 4.

Pornind de la postulatul că libertatea și siguranța persoanei constituie un drept fundamental al omului, se constată că, fiind unul dintre drepturile relative, autoritățile statului sunt îndreptățite de a priva persoanele de libertate în modul și în cazurile prevăzute de lege.

Raportându-se la inviolabilitatea persoanei, au fost analizate reținerea și măsurile preventive privative de libertate sub formă de arestare preventivă și arest la domiciliu.

Deși reținerea are un caracter preventiv și urgent, efectuarea sa necesită o vigilență deosebită în vederea asigurării respectării drepturilor fundamentale ale omului. Important de menționat este faptul că prezenta instituție, suficient de utilă, totuși nu este obligatorie pentru procesul penal, ea urmând a fi întrebuițată doar în situații excepționale.

S-a conchis că legiuitorul, deși nu într-un mod expres, a făcut referire la principiul proporționalității, evidențiind că aplicarea măsurii reținerii este disproporțională în cazul săvârșirii de către subiect a unei infracțiuni ușoare, pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă, detențiunea pe un termen mai mic de un an, astfel creându-se un echilibru dintre inviolabilitatea libertății fiecărei persoane și necesitatea limitării acesteia¹⁸.

Pentru alegerea din sistemul reglementat la art.175 alin.(3) CPP, într-o speță concretă, a măsurii preventive, o cerință importantă este proporționalitatea între natura și termenul restricțiilor impuse și eventuala pedeapsă penală la care ar putea fi supus inculpatul prin sentința instanței de judecată. Instanța de judecată, la rezolvarea chestiunii privitoare la măsura preventivă, are obligația să aprecieze și să motiveze caracterul proporțional al ingerințelor în raport cu circumstanțele individuale ale cauzei penale.

Din economia reglementărilor procesual-penale au fost desprinse condițiile cumulative în care poate fi pusă problema aplicării măsurii arestării preventive: 1) să fie începută urmărirea penală, cerință impusă de art. 279 alin. (1) CPP, la aplicarea oricăror măsuri procesuale de constrângere, exceptând reținerea; 2) să existe o bănuială rezonabilă precum că persoana a comis infracțiunea de care este acuzată, context în care bănuiala rezonabilă presupune existența unor date care ar convinge un observator obiectiv și imparțial că este posibil ca persoana cercetată să fi comis infracțiunea pentru care a fost pusă sub învinuire; 3) pentru infracțiunea incriminată legea penală să prevadă pedeapsa închisorii pe un termen mai mare de trei ani. Prin urmare, arestarea preventivă nu poate fi aplicată în cazul săvârșirii unor infracțiuni ușoare sau pentru care legea penală stabilește orice altă pedeapsă decât închisoarea, de ex., amenda sau muncă neremunerată în folosul comunității; 4) prezența riscurilor stabilite la art. 176 alin.(1) CPP, care justifică dispunerea, prelungirea arestului preventiv; 5) prin alte măsuri preventive să fie imposibilă înlăturarea riscurilor invocate.

Împărtășim punctul de vedere că, odată stabilită existența condițiilor de luare a măsurilor preventive, „organului judiciar îi revine sarcina de a alege cu discernământ și responsabilitate măsura

¹⁸ **VIZDOGA, D.** Libertatea individuală din perspectiva reținerii și a principiului proporționalității. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2022, nr.2, p.9-14

preventivă”¹⁹. Posibilitatea de a presupune că învinuitul va împiedica desfășurarea procesului penal, care nu se bazează pe circumstanțe stabilite în acest sens, nu pot servi ca temei pentru restrângerea drepturilor constituționale ale persoanei. Scopurile restrângerii drepturilor persoanei, specificate de lege, trebuie motivate minuțios prin anumite circumstanțe concrete, care, luate în cumul, justifică aplicarea anumitor restrângeri²⁰.

Organul judiciar este pus să aleagă *in concreto* una sau alta dintre măsurile preventive prevăzute de lege, care trebuie să fie cea mai potrivită în raport cu fapta (în materialitatea ei) care i se reproșează învinuitului sau inculpatului²¹. „La nivel ideal, relevă I. Petruhin, temneurile aplicării măsurilor preventive trebuie să fie reflectate în materialele cauzei penale, fiind confirmate prin probe strânse. Doar în asemenea condiții poate fi verificată legalitatea și temeinicia aplicării măsurilor preventive”²².

Realizarea controlului de proporționalitate și oportunitate de către autoritatea judiciară emitentă este greu de identificat în privința mandatelor emise, prin prisma faptului că judecătorul motivează prin încheiere, doar în situația în care constată că nu sunt îndeplinite condițiile de emitere, nu și atunci când consideră că acestea sunt îndeplinite, în acest din urmă caz, legea neimpunând emiterea unei încheieri, simpla emitere a mandatului ducându-ne la ideea că acesta a trecut testul de proporționalitate și oportunitate²³.

Astfel, principiul proporționalității este privit nu doar ca remediu de apreciere a existenței unui scop legitim în vederea limitării drepturilor omului și a corespunderii mijloacelor folosite, dar și pentru „cântărirea” intereselor publice și private implicate. Proporționalitatea stabilește scopul legitim de limitare a dreptului și al unui echilibru rezonabil între acesta și mijloacele prevăzute de norma juridică limitativă, absența mijloacelor mai puțin radicale, precum și un echilibru adecvat între limitarea dreptului și beneficiile derivate din aplicarea acestuia²⁴.

În context, s-a constatat că cerința de proporționalitate, raportată la măsura punerii sub sechestru a bunurilor și suspendarea provizorie din funcție, trebuie analizată potrivit aceluiași exigențe ca și testul de proporționalitate.

¹⁹ MATEUȚ, Gh. *Tratat de procedură penală*. Vol. II. București: Ed. C. H. BECK, 2012., p. 385.

²⁰ КОЛОКОЛОВ, Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования: реальность и перспективы. В: *Государство и Право*, №11/1998, с. 98-99.

²¹ MATEUȚ, Gh. *Tratat de procedură penală*. Vol. II. Op.cit., p. 388.

²² ПЕТРУХИН, И. Л. *Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе*. Op.cit., с. 107.

²³ DEDIU, D. *Mandatul european de arestare*. București: Ed. Universul Juridic, 2022., p. 191.

²⁴ VIZDOGA, D. Proporționalitatea îngrădirii libertății individuale potrivit Codului de Procedură Penală al Republicii Federale Germania. În: *Conferința Științifică Internațională „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor”*, 9 octombrie 2020, Bălți. p.282-286.

În viziunea autorului M. Udroi²⁵, pentru a fi aplicate măsurile asigurătorii, se cer îndeplinite trei condiții cumulative: 1) măsura să fie necesară pentru evitarea „ascunderii, distrugerii sau sustragerii de la urmărirea penală a bunurilor”. Menționăm că, în acest sens, nu se cere demonstrarea faptului că față de bunurile respective sunt în curs de pregătire acțiunile enunțate. 2) bunurile asupra cărora se pune sechestru „să poată face obiectul confiscării speciale sau al confiscării extinse ori să poată servi la garantarea executării pedepsei amenzii ori a daunelor cauzate de infracțiune”; 3) măsura asigurătorie trebuie să stabilească „justa proporționalitate între restrângerea dreptului de proprietate și scopul urmărit prin impunerea măsurii asigurătorii”.

În sistemul altor măsuri procesuale de constrângere, întrebări legate de proporționalitatea ingerințelor ridică suspendarea provizorie din funcție. Dispoziția normei de la art. 200 alin. (1-2) CPP oferă răspuns la două chestiuni importante: cercul de persoane față de care poate fi luată măsura și riscurile pe care ar putea să le prezinte continuarea activității profesionale. Astfel, suspendarea provizorie din funcție se poate lua doar față de bănuit, învinuit sau inculpat și doar în cazul în care „infracțiunea de care este incriminat a fost săvârșită în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu și există suficiente temeiuri rezonabile pentru a presupune că menținerea acestuia în funcție ar putea încălca ordinea stabilită de prezentul cod sau ar împiedica examinarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei”.

În legătură cu aplicarea măsurii de constrângere procesual penală suspendarea din funcție, inevitabil ne confruntăm cu două aspecte importante: termenul pentru care poate fi luată și posibilitățile acuzatului de a desfășura o altă activitate de muncă, pentru a-și acoperi cheltuielile, în vederea satisfacerii necesităților vitale, or, la alin.(7) din art.200 CPP, se prevede că în perioada de referință remunerarea muncii se întrerupe.

Curtea Constituțională a RM s-a pronunțat în privința proporționalității suspendării din funcție prin Hotărârea nr.21 din 28.11.2023²⁶, urmare a sesizării în legătură cu excepția de neconstituționalitate a art. 14 alin. (1), 55 alin. (1), (4) și (6) și 62 alin. (1) din Legea nr. 3 din 25 februarie 2016 cu privire la Procuratură (*regimul juridic al incompatibilităților pentru perioada suspendării din funcția de procuror în legătură cu începerea urmăririi penale în privința persoanei care ocupă această funcție*) (sesizările nr. 186g/2022 și nr. 206g/2022).

²⁵ UDROIU, M. *Procedura penală. Partea generală. Vol.II.* Op.cit., p. 1026-1027.

²⁶ Hotărârea nr. 21 din 28 noiembrie 2023 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 14 alin. (1), 55 alineatele (1), (4) și (6) și 62 alin. (1) din Legea nr. 3 din 25 februarie 2016 cu privire la Procuratură (regimul juridic al incompatibilităților pentru perioada suspendării din funcția de procuror în legătură cu începerea urmăririi penale în privința persoanei care ocupă această funcție). [online] [citat: 10.12.2023]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=841&l=ro>

Apreciind proporționalitatea în sens restrâns, Curtea a reținut că restricțiile impuse funcției de procuror „acționează pe baza statutului de procuror, chiar dacă persoana nu-și exercită temporar atribuțiile”. S-a constatat că „sub aparența protecției imparțialității funcției de procuror, măsura contestată riscă să devină abuzivă, transformându-se într-un mijloc de determinare a procurorilor suspendați de a-și da demisia din funcție, pentru și de a se angaja într-o altă funcție care să le asigure existența”.

Primul pas este de a verifica dacă există un scop legitim pentru a restricționa dreptul. Scopurile legitime (așa cum sunt specificate în constituții, legi și instrumente internaționale privind drepturile omului) pot fi formulate sub forma unor temeuri generale (aplicabile oricărui drept al omului) sau speciale (aplicabile unor drepturi specifice) pentru restricționarea drepturilor omului. De fapt, toate acestea se reduc la protecția drepturilor altora sau la siguranța intereselor publice²⁷.

Al doilea element al testului de proporționalitate este identificarea unei corespondențe raționale între scopul legitim urmărit și mijloacele alese pentru a-l atinge. Trebuie să se stabilească faptul că aceste mijloace pot asigura în mod real realizarea scopului legitim, adică punerea în aplicare a măsurilor respective este, în mod obiectiv, capabilă să conducă la rezultatul scontat. În mod evident, dacă mijloacele alese nu pot duce la realizarea scopului sau nu asigură realizarea integrală a acestuia și, eventual, chiar îi distorsionează sensul, principiul proporționalității nu este respectat²⁸.

Cea de-a treia componentă a testului de proporționalitate presupune evaluarea necesității restricțiilor aplicate drepturilor omului. În cazul de față, este necesar să se demonstreze că, dintre toate modurile posibile de atingere a scopului legitim, a fost aleasă cea mai ușoară măsură, adică cea care duce la cea mai ușoară restricție a dreptului. Măsurile necesare sunt cele care sporesc la nivel maxim realizarea scopului legitim, reducând, în același timp, la minimum restrângerea drepturilor. În cazul în care se stabilește că există mijloace alternative prin care obiectivul este atins cu o restricție mai redusă a drepturilor, principiul proporționalității va fi încălcat²⁹.

Elementul final, care reprezintă proporționalitatea în sens restrâns, este o paralelă între beneficiile obținute prin atingerea scopului legitim și inconveniențele suferite de persoana ale cărei drepturi au fost restrânse. Acest aspect diferă de celelalte două componente anterioare, care se axează pe raportul dintre scopul legitim și mijloacele de realizare a acestuia. Ultima etapă se axează pe dreptul care este limitat. Aici este ca și cum ar exista o „punere în balanță” a intereselor care au fost asigurate

²⁷ BARAK, A. *Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations* / Translated from the Hebrew by D. Kalir. Cambridge; New York, 2012. p. 245-302. 638 p. ISBN: 9781107401198.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 317–339.

prin îngrădirea dreptului față de cele care au fost prejudiciate de către persoana al cărei drept a fost îngrădit. Principiul proporționalității necesită un „just echilibru” între ambele interese³⁰.

Nerespectarea principiului proporționalității și neaplicarea testului de proporționalitate duce la o reducere a garanțiilor drepturilor omului, la încălcarea securității juridice și la luarea unor decizii nejustificate

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele obținute în prezenta teză de doctorat s-au reflectat în următoarele: a fost determinat conținutul conceptului de *proporționalitate* ca bază a ideilor despre justiție în diferite curente filosofice (320, p. 142-148); a fost cercetată apariția și dezvoltarea conceptului *proporționalității* ca un principiu fundamental de drept (315, p.60-66); au fost identificate instrumentele internaționale și regionale în materie de proporționalitate și mecanismele care îl pun în acțiune; a fost stabilită corelația între principiul proporționalității și alte principii fundamentale (315, p.60-66); au fost identificate ingerințele justificate în dreptul la viață privată, corespondență și domiciliu, prin realizarea procedurilor probatorii în cauza penală (318, p.341-344); au fost analizate garanțiile drepturilor persoanei din perspectiva principiului proporționalității în procesul de efectuare a unor procedee probatorii (322, p.37-42; 202; 203), dar și la reținerea persoanei bănuite de comiterea infracțiunii (317, p.9-14), a fost elucidată aplicarea măsurilor preventive privative de libertate și a altor măsuri de constrângere procesual-penală (319, p.96-102); a fost cercetată practica de aplicare a testului de proporționalitate în spețe concrete, demonstrând, în baza studiului empiric, că testul de proporționalitate nu este o ficțiune juridică, acesta fiind utilizat de către instanțele naționale; au fost formulate recomandări menite să eficientizeze practica judiciară și să compatibilizeze instrumentariul procesual penal în domeniu cu exigențele prevederilor art. 54 din Constituția Republicii Moldova, ale hotărârilor Curții Constituționale și cu jurisprudența relevantă a CtEDO.

În urma cercetării complexe a temei tezei de doctorat, a fost soluționată ***problema științifică importantă*** care rezidă în *elaborarea instrumentarului de identificare* a testului de proporționalitate aplicat la dispunerea măsurilor preventive privative de libertate, a unor măsuri procesual-penale de constrângere și la desfășurarea anumitor acțiuni de urmărire penală, fapt care *a condus la clarificarea* pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual penal a condițiilor respective, în

³⁰ *Ibidem*, p. 340–370.

vederea aplicării în cazurile când, pentru atingerea scopurilor prevăzute de lege, se impune restrângerea drepturilor și a libertăților fundamentale.

Soluționarea problemei științifice importante a fost demonstrată prin **concluziile** elaborate în baza ipotezei de cercetare, după cum urmează:

1. Respectarea demnității umane, în calitate de criteriu constituțional de admisibilitate a îngrădirii drepturilor fundamentale, interzice statului transformarea persoanei într-un „instrument nud”. Stabilirea de restricții asupra drepturilor și libertăților trebuie să fie proporțională cu valorile statului de drept, protejate de Constituție și de legi. Principiul proporționalității, în calitate de criteriu de apreciere a măsurilor adoptate, se va raporta la mulțimea: situație – decizie – finalitate. Conform acestui principiu, drepturile omului nu sunt absolute și exercitarea drepturilor unei persoane trebuie să fie apreciată în raport cu interesul public mai larg. Respectarea principiului proporționalității asigură echilibrul între dreptul și libertatea persoanei garantate de lege și necesitatea efectuării acțiunilor procesuale (A se vedea: Capitolul 2, Subcapitolul 2.1.).

2. Restrângerea drepturilor fundamentale este un element indispensabil al statutului constituțional al persoanei. Fiind strâns legată de principiile acestui model juridic, ea întrepătrunde și integrează sistemul elementelor sale. Categoria *restrângere* se manifestă în personalitatea juridică, cetățenia, garanțiile, care sunt condiții pentru realizarea drepturilor și obligațiilor persoanei și determină volumul acestora (A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.1.).

3. Instrumentele internaționale și actele normative naționale au ridicat la rang de principii generale dreptul la libertate și siguranță, inviolabilitatea vieții private, secretul corespondenței, inviolabilitatea proprietății, prin care au oferit garanții eficiente de protecție, inclusiv de orice ingerințe nejustificate (A se vedea: Capitolul 2, Subcapitolul 2.2.).

4. Principiul proporționalității ingerinței reprezintă criteriul de evaluare a constituționalității îngrădirii oricărui drept sau libertăți, precum și o garanție a excluderii constrângerii arbitrare, nerezonabile, neconforme cu legea și excesive. Principiul proporționalității impune și stabilirea unor termene clare și rezonabile pentru restricțiile admisibile în exercițiul drepturilor și libertăților. Astfel de restricții, precum măsurile preventive privative de libertate și măsurile speciale de investigații, nu pot fi menținute pentru o perioadă de timp nedeterminată. Orice restricție a unui drept poate fi permisă doar ca măsură temporară (A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.2.).

5. Îndeplinirea obligațiilor de apărare și asigurare a drepturilor și libertăților fundamentale presupune existența unui mecanism eficient de protecție juridică. Principiul proporționalității trebuie privit ca un element-cheie al sistemului constituțional al democrațiilor moderne și garanție a respectării

personalității umane în calitate de valoare supremă. Cu toate că fiecare stat are propriul sistem juridic, principiul proporționalității este unul universal, aplicat în mod constant de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului și, astfel, e luat în considerație în jurisprudența statelor membre, indiferent dacă și-a găsit consacrare directă în legislație sau există doar ca un concept fundamental (A se vedea: Capitolul 2, Subcapitolul 2.3.).

6. Principiul proporționalității **în sens larg** presupune o interdependență între mijloacele de limitare a dreptului fundamental și obiectivul de interes public. Acesta include, de asemenea: *adecvarea* – verificarea dacă mijlocul este, în fond, capabil să asigure atingerea scopului urmărit; *caracterul minim* – disponibilitatea și alegerea unor mijloace alternative care să fie mai puțin intruzive pentru drepturile fundamentale. Proporționalitatea **în sens restrâns** se manifestă prin contrapunerea valorilor individuale și publice aflate în „conflict”, în funcție de importanța și semnificația lor în sistemul constituțional (A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolul 3.2).

7. Restricțiile privind drepturile și libertățile cu ocazia desfășurării procedurilor probatorii pot fi justificate și permise, doar dacă există **un caracter adecvat, o justă măsură și necesitatea care să justifice ingerințele**. Aplicarea testului de proporționalitate, în contextul dispunerii și desfășurării procedurilor probatorii, urmărește ca **administrarea probelor acuzării să nu cauzeze violări ale drepturilor fundamentale ale persoanei care ar fi nejustificate sau disproporționate**, astfel, urmând a fi găsit echilibrul în fiecare caz individual, care ar permite realizarea scopului legitim prin mijloace cât mai puțin intruzive. În acest sens, ghid în acțiune este jurisprudența Curții Europene. Etapele testului de proporționalitate a unei limitări a drepturilor omului trebuie să fie consecutive, iar rezultatul negativ al uneia dintre ele le face pe celelalte excesive. Astfel, exigențele care alcătuiesc conținutul principiului proporționalității nu sunt cumulative. Încălcarea oricăreia dintre ele este suficientă pentru a recunoaște acțiunea autorităților ca fiind disproporționată (A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolele 3.1-3.3.).

8. Proporționalitatea și scopul intervenției limitate a agenților statului în viața privată a cetățenilor, în special prin măsurile speciale de investigații, solicită clarificări privitoare la cercul de persoane. Astfel, orice ingerință, în acest caz, trebuie să fie strict individuală, și nu generală. Aceasta nu poate fi de natură universală și totală. Asemenea ingerințe trebuie să fie motivate, având la bază circumstanțele concrete ale speței, raportate la persoana vizată, însoțite de un grad limitat de discreție din partea executorului și de un control extern real, inclusiv judiciar, în vederea justificării respectivelor măsuri (A se vedea: Capitolul 3, Subcapitolul 3.1.).

9. Principalele criterii de aplicare a principiului proporționalității în raport cu limitarea libertății individuale sunt următoarele: a) să constituie singura măsură posibilă și necesară, adecvată circumstanțelor care au determinat aplicarea ei, nivelului de gravitate a situației și realității amenințărilor existente; b) măsura să fie proporțională cu scopul important pentru care este impusă restrângerea și să permită, atunci când acest lucru este necesar, cauzarea unei limitări mai reduse; c) alegerea celui mai potrivit mijloc de limitare a drepturilor și libertăților trebuie să corespundă cel mai bine scopului urmărit; d) amploarea trebuie să fie cea minimă necesară și nu poate include măsuri disproporționate; e) să fie de natură juridică și să nu depășească limitele prevăzute de lege; f) caracterul măsurilor nu trebuie să afecteze esența însăși a drepturilor și libertăților care fac obiectul restrângerii, pentru a preveni suprimarea lor completă; g) să aibă un caracter provizoriu și excepțional (A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.2.).

10. Atunci când se analizează legalitatea restrângerilor drepturilor sau a libertăților în procedura penală, nu ne putem limita la simpla alegație că aceste restricții sunt proporționale cu necesitatea de a proteja valorile constituționale, ci trebuie motivat care anume drepturi și libertăți ale omului pot fi încălcate, dacă interesul public nu este protejat. O astfel de poziție presupune o „convertire” a binelui comun în drepturi corespunzătoare, ceea ce face posibilă considerarea concursului între un drept individual și binele comun ca fiind o concurență de drepturi (A se vedea: Capitolul 4, Subcapitolul 4.2.).

Descrierea contribuțiilor personale, cu sublinierea semnificației teoretice și a valorii practice a acesteia. *Contribuțiile personale* constau în demonstrarea tezei că proporționalitatea ingerinței este unul dintre criteriile de evaluare a constituționalității îngrădirii oricărui drept sau libertăți, precum și o garanție a excluderii constrângerii arbitrare, nerezonabile, neconforme cu legea și excesive. Urmare a studiului realizat, s-a concluzionat că principiul proporționalității trebuie privit sub aspect filosofic și juridic, ambele concepții fiind influențate reciproc, interdependente, constituind unul din pilonii sistemelor constituționale ale majorității statelor democratice moderne. Teza conține argumente pertinente, prin care se probează că proporționalitatea ingerinței trebuie stabilită în limitele unui prag minim de severitate, care să reducă riscul eschivării de la răspunderea penală, de obstrucționare a desfășurării procesului penal, de continuare a activității infracționale, și a unui prag maxim de severitate, care să fie în concordanță cu principiul umanismului. Unei examinări complexe a fost supus testul proporționalității, aplicat de fiecare dată când se constată necesitatea unei ingerințe, în contextul dispunerii și desfășurării procedurilor probatorii, al limitării libertății individuale și al luării unor măsuri de constrângere procesual penală, din care rezultă că drepturile și libertățile omului nu pot

fi restrânse decât în interes public, adecvat unor scopuri justificabile, iar scopul pentru care se limitează un drept al omului nu poate fi atins în alt mod. În urma cercetării, au fost formulate concluzii pertinente.

Noutatea și originalitatea științifică este argumentată prin faptul că principiul proporționalității, deși se întâlnește frecvent în jurisprudența CtEDO, fiind un principiu clasic de drept, totuși există puține lucrări științifice, care ar oferi o viziune largă asupra esenței și naturii sale juridice. Cercetarea genezei principiului proporționalității este necesară în context teoretic, fiind studiate bazele formării ideilor filosofice și juridice ale acestui principiu și „care este încărcătura acestei reguli fundamentale” în raport cu reținerea persoanei, cu luarea măsurilor preventive privative de libertate, a anumitor măsuri de constrângere procesual penală și cu ocazia desfășurării procedeele probatorii. Studiarea temeinică a acestor aspecte a permis formularea concluziilor generale și particulare, unele din ele fiind de o noutate absolută pentru teoria procesului penal, având conotații de ordin practic, aplicativ. Așadar, cercetarea desfășurată și finalizată cu elaborarea tezei de doctorat este în acord cu exigențele de noutate și originalitate științifică.

Baza legală și empirică a studiului se constituie din reglementările instrumentelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale, a normelor constituționale, a dispozițiilor din Codul de procedură penală, din practica de urmărire penală și judiciară în materia restrângerii unor drepturi și libertăți fundamentale în procesul penal, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

Baza științifică a cercetării este formată din lucrările publicate de savanți din Republica Moldova, România, Rusia, SUA, Canada, Franța ș.a.

Semnificația teoretică a tezei. Deși principiul proporționalității este aplicat destul de des în jurisprudența CtEDO, totuși există relativ puține lucrări în care ar fi fost definit principiul dat, determinate esența și natura sa juridică. Prezenta cercetare, pe lângă dezvoltarea istorică al conceptului de *proporționalitate*, îi dezvăluie natura juridică și cea filosofică, prezintă detaliat care ar trebui să fie acțiunea proporționalității, în vederea asigurării raportului echilibrat între mijloacele folosite și scopul legitim urmărit cu ocazia realizării procedeele legale, în scopul administrării probelor în procesul penal și al limitării libertăților la aplicarea măsurilor de constrângere procesual penală. Subiectele cercetate sunt analizate în ansamblu, cu expunerea conținutului lor din perspectivă teoretică, metodologică și organizațional-instituțională; teza de doctorat contribuind la extinderea limitelor cunoașterii acțiunii proporționalității în știința dreptului procesual penal, iar concluziile formulate constituind o platformă în inițierea și dezbateră aspectelor relevante de către alți cercetători.

Valoarea practică a tezei. Rezultatele științifice vor fi utile în procesul de legiferare; în activitatea practică a judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și avocaților; în procesul didactic, de formare inițială și continuă a specialiștilor în domeniu.

Cele menționate atestă că vectorul cercetărilor noastre nu este întâmplător, iar tematica respectivă rămâne în continuare actuală și prezintă interes atât teoretic, cât și practic.

Date privind aprobarea rezultatelor. Rezultatele științifice și concluziile de bază ale prezentei teze de doctorat au fost puse în discuție la ședințele Departamentului Drept Procedural al Universității de Stat din Moldova. Investigațiile științifice și-au găsit reflectare în 9 (nouă) publicații în reviste de specialitate din țară și de peste hotare, în rezumatele comunicărilor prezentate la conferințele științifice naționale și internaționale.

Indicarea limitelor rezultatelor obținute, cu stabilirea problemelor rămase nerezolvate rezidă în dezvoltarea și aprofundarea investigațiilor științifice privind impactul aplicării corecte a principiului proporționalității în procesele contravenționale. Totodată, este important a studia experiența unor state care au avansat în domeniu, a identifica inovațiile aplicate și a prelua ceea ce poate fi util pentru Republica Moldova, în special în procesul de armonizare a legislației cu cadrul de reglementare al UE.

Recomandări:

Completarea Codului de procedură penală cu introducerea unui nou articol – 10¹, care va avea următoarea redacție:

„Principiul proporționalității în procesul penal.

(1) *În cursul procesului penal, instanțele de judecată, organele de urmărire penală și organele care desfășoară activitatea specială de investigații au obligația să respecte și să aplice principiul proporționalității, astfel încât restricțiile și ingerințele în drepturile și libertățile individuale să fie justificate, necesare și proporționale scopului legitim al procesului penal.*

(2) *Aplicând testul proporționalității, se va ține cont de:*

- a) importanța și gradul prejudiciabil al faptei imputate;*
- b) caracterul adecvat al măsurii;*
- c) urmărirea unui scop legitim;*
- d) restricțiile și ingerințele să fie printre măsurile corespunzătoare, care constituie cel mai puțin intruziv mijloc adus drepturilor și libertăților individuale;*
- e) măsura aplicată să nu fie în mod vădit disproporționată între scopul urmărit și impactul asupra drepturilor și libertăților individuale.*

(3) *Hotărârile adoptate și acțiunile întreprinse în cadrul procesului penal trebuie să fie motivate în mod corespunzător, ținându-se cont de principiul proporționalității, asigurând echilibrul între interesul general și cel individual.*

(4) *Încălcarea principiului proporționalității constituie temei de contestare a hotărârilor judecătorești și de casare a actelor procedurale adoptate.”*

Această propunere de normă ar contribui la consolidarea principiului proporționalității în procesul penal al Republicii Moldova, asigurând respectarea drepturilor și libertăților individuale, în conformitate cu standardele internaționale și cu principiile statului de drept.

BIBLIOGRAFIA

1. Acordul de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. [online] [citată: 02.04.2024]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/sites/default/files/acordul-de-asociere-rm-ue.pdf>
2. BARAK, A. *Proportionality. Constitutional Rights and their Limitations* / Translated from the Hebrew by D. Kalir. Cambridge; New York, 2012. 638 p. ISBN: 9781107401198.
3. DEDIU, D. *Mandatul european de arestare*. București: Ed. Universul Juridic, 2022. p.191-376 p. ISBN 978-606-39-0763-0.
4. MATEUȚ, Gh. *Tratat de procedură penală*. București: Ed. C. H. BECK, 2012. Vol. II. 915 p. ISBN 978-973-115-252-3.
5. Hotărârea nr. 21 din 28 noiembrie 2023 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 14 alin. (1), 55 alineatele (1), (4) și (6) și 62 alin. (1) din Legea nr. 3 din 25 februarie 2016 cu privire la Procuratură (regimul juridic al incompatibilităților pentru perioada suspendării din funcția de procuror în legătură cu începerea urmăririi penale în privința persoanei care ocupă această funcție). [online] [citată: 10.12.2023]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=841&l=ro>
6. Hotărârea CtEDO în cauza *Halford vs. Marea Britanie* din 25 iunie 1997, cererea nr. 20605/92, § 44 [online] [accesat 11.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58039>; Hotărârea CtEDO în cauza *Weber și Saravia vs. Germania*, din 29 iunie 2006, cererea nr. 54934/00, § 77 [online] [accesat 10.06.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76586>
7. Hotărârea CtEDO în cauza *Malone vs. Marea Britanie*, din 02 august 1984, cerere nr. 8691/79, § 68 [online] [accesat 11.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57533>
8. Hotărârea CtEDO în cauza *Kruslin vs. Franța*, din 24 aprilie 1990, cerere nr. 11801/85, § 36 [online] [accesat 18.05.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57626>
9. Hotărârea CtEDO în cauza *Segerstedt-Wiberg ș.a. vs. Suedia*, din 06 iunie 2006, cererea nr. 62332/00, § 88-89 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75591>
10. Hotărârea CtEDO în cauza *Ekinci și Akalin vs. Turcia*, din 30 ianuarie 2007, cererea nr. 77097/01 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-2923>
11. Hotărârea CtEDO în cauza *Schonberger și Durmaz vs. Elveția*, din 20 iunie 1998, cererea nr. 11368/85 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57575>
12. Hotărârea CtEDO în cauza *Golder vs. Marea Britanie*, din 21 februarie 1975, cerere nr. 4451/70 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>
13. Hotărârea CtEDO în cauza *Erdem vs. Germania*, din 05 iulie 2001, cererea nr. 38321/97 [online] [accesat 10.04.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59560>

14. SUIAN, M. Perspectiva respectării dreptului la viață în contextul utilizării metodelor speciale de supraveghere sau cercetare. În: *Curierul Judiciar*. 2021, nr. 11., p. 650.
15. Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025. [online] [citat: 02.04.2024]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129241&lang=ro
16. TUDORAN, V. M. *Teoria și practica interceptărilor și înregistrărilor audio sau video judiciare*. București: Ed. Universul Juridic, 2012. 407 p. ISBN 978-973-127-872-8.
17. **VIZDOGA, D.** Conținutul filosofic al principiului proporționalității. În: *Conferința Științifică Internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”*, Ediția a IX, Cahul, 03 iunie 2022, p.142-148. [online] Disponibil: http://conference-prospects.usch.md/files/archive/2022/Volumul_IX-Part_1_2022.pdf
18. **VIZDOGA, D.**, Proporționalitatea îngrădirii libertății individuale potrivit Codului de procedură penală al Republicii Federale Germania. În: *Conferința Științifică Internațională „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor”*, 9 octombrie 2020, Bălți, p.284
19. **VIZDOGA, D.** Proporționalitatea îngrădirii libertății individuale potrivit Codului de Procedură Penală al Republicii Federale Germania. În: *Conferința Științifică Internațională „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor”*, 9 octombrie 2020, Bălți. p.282-286.
20. **VIZDOGA, D.** Libertatea individuală din perspectiva reținerii și a principiului proporționalității. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2022, nr.2, p.9-14
21. VODĂ, A. Dreptul la viață privată și de familie în jurisprudența CEDO. În: *Pro Lege*, nr. 4/2010, p. 200-201.
22. VOLONCIU, N., BARBU, A. *Codul de procedură penală comentat. Art. 62-135. Probele și mijloacele de probă*. București: Ed. Hamangiu, 2007. 297 p. ISBN 978-973-1720-69-2.
23. ГУМБОЛЬДТ, В. *Язык и философия культуры*. Москва: Прогресс, 1985, с. 86–87
24. КОЭН-ЭЛИЯ, М., ПОРАТ, И. Американский метод взвешивания интересов и немецкий тест на пропорциональность: исторические корни. В: *Сравнительное конституционное обозрение*. 2011. № 3 (82), с. 64–65.
25. КОЛОКОЛОВ, Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования: реальность и перспективы. В: *Государство и Право*, №11/1998, с. 98-99.
26. МАЛИНОВСКАЯ, В.М. Особенности развития науки административного права в Германии. В: *Право и управление. XXI век*. 2017. № 1 (42), с. 52.
27. ПЕТРУХИН, И. Л. *Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе*. Москва, 1989. 252 p. ISBN 5-02-012807-4.

LISTA PUBLICAȚIILOR LA TEMA TEZEI DE DOCTORAT

1. **VIZDOGA, Domnița.** *Proportionalitatea între măsura preventivă aplicată și gravitatea acuzației.* În: Revista Națională de Drept (Categorie B), 2019, nr. 7-9, pp.96-102 ISSN 1811-0770.
https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/93159
2. EȘANU, Adriana, **VIZDOGA, Domnița.** *Corelația dintre principiul proporționalității și unele principii fundamentale.* În: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Științe sociale”, (Categorie B), 2021, nr.11, pp.60-66. ISSN 1814-3199.
https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/150870
3. **VIZDOGA, Domnița.** *Aplicarea testului de proporționalitate la efectuarea percheziției și a ridicării de obiecte și documente.* În: Revista Institutului Național al Justiției (Categorie B), 2021, nr.4, pp.37-42. ISSN 1857-2405.
https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/145342
4. **VIZDOGA, Domnița.** *Libertatea individuală din perspectiva reținerii și a principiului proporționalității.* În: Revista Institutului Național al Justiției (Categorie B), 2022, nr.2, pp.9-14. ISSN 1857-2405.
https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/160717
5. **VIZDOGA, Domnița.** Ingerințe justificate în dreptul la viață privată, corespondență și domiciliu. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice*, Ed. 1, 8-9 noiembrie 2018, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2018, R, SJ, pp. 341-344. ISBN 978-9975-142-50-2.
https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/78856
6. **VIZDOGA, Domnița.** Proportionalitatea limitării drepturilor și libertăților fundamentale la efectuarea unor procedee probatorii. În: *Criminalistica – pilonul principal al probațiunii judiciare în procesul penal și civil*, 20-21 octombrie, București, România, 2023. (în curs de publicare)
7. **VIZDOGA, Domnița.** Proportionalitatea îngrădirii libertății individuale potrivit Codului de Procedură Penală al Republicii Federale Germania. In: *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor*, 9 octombrie 2020, Bălți. Bălți: Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 2020, Volumul II, pp. 282-286. ISBN 978-9975-50-256-6.
https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/120528
8. **VIZDOGA, Domnița.** Conținutul filosofic al principiului proporționalității . In: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. Partea 1, 3 iunie 2022, Cahul. Cahul, Republica Moldova: Tipografia „Centrografic” SRL, 2022, Vol.9, Partea 1, pp. 142-148.
https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/166066
9. **VIZDOGA, Domnița.** Conceptul și natura juridică a principiului proporționalității. În: *Integrarea europeană: aspecte economico-juridice*, Ed. a 4-a, 21 decembrie 2018, Chișinău. Chișinău: Lira, 2018 , pp.360-366.

ADNOTARE

VIZDOGA Domnița. „Proporționalitatea restrângerii unor drepturi sau libertăți în procedura penală”.

Teză de doctor în drept la specialitatea științifică:

554.03 - Drept procesual penal. Chișinău, 2024.

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 375 de titluri, 205 pagini text de bază. La tema tezei au fost publicate 9 (nouă) lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: proporționalitate, viață privată, libertate individuală, ingerință, restrângere.

Scopul lucrării constă în realizarea unei cercetări complexe a principiului proporționalității și a mecanismului de aplicare a lui la restrângerea unor drepturi sau libertăți în procedura penală.

Obiectivele cercetării rezidă în: determinarea conținutului conceptului de *proporționalitate* ca bază a ideilor despre justiție în diferite curente filosofice; cercetarea apariției și dezvoltării conceptului proporționalității ca un principiu fundamental de drept, a instrumentelor internaționale și regionale în materie de proporționalitate și a mecanismelor care îl pun în acțiune; stabilirea corelației între principiul proporționalității și alte principii fundamentale; identificarea ingerințelor justificate în dreptul la viață privată, corespondență și domiciliu prin realizarea procedeele probatorii în cauza penală; analiza garanțiilor drepturilor persoanei din perspectiva principiului proporționalității în procesul de efectuare a unor procedee probatorii, dar și la reținerea persoanei bănuite de comiterea infracțiunii, aplicarea măsurilor preventive privative de libertate și a altor măsuri de constrângere procesual-penală; cercetarea practicii de aplicare a testului de proporționalitate în spețe concrete și demonstrarea, în baza studiului empiric, că testul de proporționalitate nu este o ficțiune juridică, acesta fiind utilizat de către instanțele naționale; formularea recomandărilor menite să eficientizeze practica judiciară și să compatibilizeze instrumentariul procesual-penal în domeniu, în acord cu exigențele prevederilor art. 54 din Constituția Republicii Moldova, ale hotărârilor Curții Constituționale și cu jurisprudența relevantă a CtEDO.

Noutatea și originalitatea științifică este argumentată prin faptul că principiul proporționalității, deși se întâlnește frecvent în jurisprudența CtEDO, fiind un principiu clasic de drept, totuși există puține lucrări științifice care ar oferi o viziune largă asupra esenței și naturii sale juridice. Cercetarea genezei principiului proporționalității este necesară în context teoretic, fiind studiate bazele formării ideilor filosofice și juridice ale acestui principiu și „care este încărcătura acestei reguli fundamentale” în raport cu reținerea persoanei, luarea măsurilor preventive privative de libertate, a anumitor măsuri de constrângere procesual-penală și cu ocazia desfășurării procedeele probatorii.

Rezultatele obținute se concretizează în tezele științifice principale promovate spre susținere și în **problema științifică importantă soluționată** care constă în *elaborarea instrumentarului de identificare* a testului de proporționalitate aplicat la dispunerea măsurilor preventive privative de libertate, a unor măsuri procesual-penale de constrângere și desfășurarea anumitor acțiuni de urmărire penală, fapt care *a condus la clarificarea* pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual penal a condițiilor respective, *în vederea aplicării* în cazurile când, pentru atingerea scopurilor prevăzute de lege, se impune restrângerea drepturilor și a libertăților fundamentale.

Semnificația teoretică: Deși principiul proporționalității este aplicat destul de des în jurisprudența CtEDO, totuși există relativ puține lucrări în care ar fi fost definit principiul dat, determinate esența și natura sa juridică. Prezenta cercetare, pe lângă dezvoltarea istorică a conceptului de *proporționalitate*, îi dezvăluie natura juridică și cea filosofică, prezintă detaliat care ar trebui să fie acțiunea proporționalității pentru a asigura un raport echilibrat între mijloacele folosite și scopul legitim urmărit cu ocazia realizării procedeele legale, în vederea administrării probelor în procesul penal și a limitării libertăților la aplicarea măsurilor de constrângere procesual-penală.

Valoarea aplicativă: Rezultatele științifice vor fi utile în procesul de legiferare; în activitatea practică a judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și avocaților; în procesul didactic, de formare inițială și continuă a specialiștilor în domeniu.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele investigațiilor efectuate au fost prezentate la conferințele științifice naționale și internaționale, inclusiv peste hotare, și reflectate în articole științifice.

ANNOTATION

VIZDOGA Domnița - "Proportionality of the restriction of certain rights or freedoms in criminal proceedings". PhD thesis in law in the scientific specialty: 554.03 - Criminal procedural law. Chisinau, 2024.

Thesis structure: introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 375 titles, 205 basic text pages. Nine (9) scientific papers have been published on the thesis topic.

Keywords: proportionality, privacy, individual freedom, interference, restriction.

The aim of the thesis: is to carry out a complex research on the principle of proportionality and the mechanism of its application to the restriction of rights or freedoms in criminal procedure.

Research objectives: Resides in determining the content of the concept of proportionality as the basis of ideas about justice in different philosophical currents; researching the emergence and development of the concept of proportionality as a fundamental principle of law; international and regional instruments on proportionality and the mechanisms that put it into action; establishing the correlation between the principle of proportionality and other fundamental principles; identifying the ingerințe of justificate in the right to privacy, corespondence and domiciliu through the conduct of evidentiary proceedings in criminal cases; analysis of the guarantees of the person's rights from the perspective of the principle of proportionality in the process of carrying out evidentiary procedures, but also in the detention of the person suspected of committing the crime, the application of preventive measures of deprivation of liberty and other measures of procedural-criminal coercion; researching the practice of applying the proportionality test in specific cases and demonstrating, on the basis of empirical research, that the proportionality test is not a legal fiction, as it is used by national courts; formulating recommendations aimed at making judicial practice more efficient and at making the procedural-criminal instruments in this field compatible, in accordance with the requirements of Art. 54 of the Constitution of the Republic of Moldova, the decisions of the Constitutional Court and the relevant case law of the ECtHR.

Scientific novelty and originality: is argued by the fact that the principle of proportionality, although frequently encountered in the case law of the ECtHR, being a classic principle of law, there are few scientific works that would provide a broad view of its essence and legal nature. The research of the genesis of the principle of proportionality is necessary in a theoretical context, studying the basis of the formation of the philosophical and legal ideas of this principle, and "what is the burden of this fundamental rule" in relation to the detention of the person, the taking of preventive measures of deprivation of liberty, certain measures of procedural-criminal restraint and during the conduct of evidentiary proceedings.

The results obtained are materialized in the main scientific theses promoted for support and in **the important scientific problem solved**, which consists in the elaboration of the instrument for identifying the proportionality test applied to the ordering of preventive measures of deprivation of liberty, of some procedural-criminal measures of constraint and the carrying out of certain actions of criminal prosecution, which led to the clarification for the theorists and practitioners in the field of criminal procedural law of the respective conditions, with a view to their application in cases where, in order to achieve the purposes laid down by law, it is necessary to restrict fundamental rights and freedoms.

Theoretical significance: although the principle of proportionality is applied quite often in the case law of the ECtHR, there are relatively few works in which the principle has been defined and its essence and legal nature determined. The present research, in addition to the historical development of the concept of proportionality, reveals its legal and philosophical nature, presents in detail what the action of proportionality should be in order to ensure a balanced relationship between the means used and the legitimate aim pursued when carrying out legal procedures for the purpose of administering evidence in criminal proceedings and limiting freedoms when applying procedural-criminal coercive measures.

Applied value: the scientific results will be useful in the law-making process; in the practical work of judges, prosecutors, prosecution officers and lawyers; in the teaching process, initial and continuing training of specialists in the field.

Implementation of scientific results: the results of the investigations carried out have been presented at national and international scientific conferences, including abroad, reflected in scientific articles.

АННОТАЦИЯ

Домница ВИЗДОГА. „Соразмерность ограничения отдельных прав и свобод в уголовном процессе”.
Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по научной специальности: 554.03
- Уголовно-процессуальное право. Кишинев, 2024.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 375 наименований, 205 страниц основного текста. По теме диссертации опубликовано 9 (девять) научных работ.

Ключевые слова: соразмерность, неприкосновенность частной жизни, свобода личности, вмешательство, ограничение.

Цель работы: провести комплексное исследование принципа соразмерности и механизма его применения к ограничению прав и свобод в уголовном процессе.

Задачи исследования: определить содержание понятия соразмерности как основы представлений о справедливости в различных философских течениях; исследовать возникновение и развитие концепции соразмерности как основополагающего принципа права; международные и региональные акты о соразмерности и механизмы ее реализации; установить соотношение принципа соразмерности с другими основополагающими принципами; выявить обоснованность вмешательства в право на неприкосновенность частной жизни, тайну и господство при осуществлении доказательственных процедур в уголовном деле; проанализировать гарантии прав личности с точки зрения принцип соразмерности в процессе осуществления процедур доказывания, а также при задержании лица, подозреваемого в совершении преступления, применении меры пресечения в виде заключения под стражу и иных мер уголовно-процессуального пресечения; изучение практики применения критерия соразмерности в конкретных случаях и демонстрация на основе эмпирических исследований того, что критерий соразмерности не является юридической фикцией, как он используется национальными судами; формулирование рекомендаций, направленных на повышение эффективности судебной практики и обеспечение совместимости процессуально-уголовных инструментов в данной сфере в соответствии с требованиями ст. 54 Конституции РМ, решениями Конституционного суда и соответствующей прецедентной практикой ЕСПЧ.

Научная новизна и оригинальность: аргументируется тем, что принцип соразмерности, хотя и часто встречается в прецедентном праве ЕСПЧ, являясь классическим принципом права, мало научных работ, которые бы давали широкое представление о его сущности и правовой природе. Исследование генезиса принципа соразмерности необходимо в теоретическом контексте, изучая основы формирования философско-правовых представлений о данном принципе, а также "какова нагрузка этой фундаментальной нормы" применительно к задержанию лица, применению мер пресечения в виде лишения свободы, некоторых мер процессуально-уголовного пресечения и при проведении доказательственного производства.

Полученные результаты материализованы в основных научных тезисах, получивших поддержку, и в решенной **важной научной проблеме**, заключающейся в разработке инструментария для определения критерия соразмерности при назначении мер пресечения в виде лишения свободы, некоторых процессуально-уголовных мер пресечения и осуществлении некоторых действий уголовного преследования, что привело к разъяснению теоретикам и практикам в области уголовно-процессуального права соответствующих условий с целью их применения в случаях, когда для достижения целей, установленных законом, требуется ограничение основных прав и свобод.

Теоретическая значимость: несмотря на то, что принцип соразмерности довольно часто применяется в прецедентном праве ЕСПЧ, работ, в которых бы давалось определение этому принципу, выяснялась его сущность и правовая природа, относительно немного. В настоящем исследовании, помимо исторического развития понятия соразмерности, раскрывается его правовая и философская природа, подробно представлено, каким должно быть действие соразмерности, чтобы обеспечить сбалансированное соотношение используемых средств и преследуемой законной цели при осуществлении процессуальных действий в целях обеспечения доказательств в уголовном судопроизводстве и ограничения свобод при применении мер процессуально-уголовного принуждения.

Прикладное значение: научные результаты будут полезны в законотворческом процессе; в практической деятельности судей, прокуроров, работников прокуратуры и адвокатов; в учебном процессе, при первоначальной и последующей подготовке специалистов в данной области.

Внедрение научных результатов: результаты исследований были представлены на национальных и международных научных конференциях, в т.ч. за рубежом, отражены в научных статьях

VIZDOGA Domnița

**PROPORȚIONALITATEA RESTRÂNGERII UNOR DREPTURI SAU LIBERTĂȚI ÎN
PROCEDURA PENALĂ**

Specialitatea 554.03 – Drept procesual penal

Rezumatul tezei de doctor în drept

Aprobat spre tipar: 05.07.2024

Formatul 60×84 ¹/₁₆

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tirajul 40 ex.

Coli de tipar: 2,0.

Comanda nr. 96.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. A.Mateevici, 60. Chișinău, MD 2009